

Іван Кейван

НА СЛУЖБІ МЕЛЬПОМЕНИ (фрагмент споминів)

Змалку манили мене непереможно дошки сцени і я часто виступав у дитячих постановках, а будучи учнем гімназії, в постановках Драматичного гуртка читальні „Просвіти“ в рідному Карлові, в ролях якогось хлопця, а коли вже був дорослим, в комічних та характеристичних ролях. За студентських часів бував навіть режисером. У великій пригоді ставав мені музикальний хист, бо співав (після мутації) баритоном та грав на багатьох інструментах. Закінчив два драматичні курси та курс характеристики, навіть пробував писати підручник аматорської характеристики, бо сцена манила мене чи не більше, ніж образотворче мистецтво.

На цю тему треба б мені написати товсту книгу, проте обмежуюся тільки до праці на снятинській сцені, в часах першої московсько-більшевицької окупації в 1939-1941 роках, до речі — досить маркантної.

В жовтні 1939 р. я почав працювати в Снятині, як керівник „Художнього кабінету“, бо з-поміж кількох мистців, я найкраще намалював портрет „бацька народів“ Сталіна. Цей „Кабінет“ містився в гімназії, що її переіменували на „Снятинську середню школу“. Моїми підвладними були: Мануха Карп'юк-Сорохтей, О. Долгий, П. Малий, М. Марянич, Ткачук та жидок Ляндман, що виконував всякі „дозунги“. Проте деякі швидко повідпадали і в „Кабінеті“ працювали тільки П. Малий та Марянич, а я, як керівник, працював найбільше, бо йшлося про додержання „строку“. Кожної перерви в нашій майстерні було глітно, наче в церкві.

Коли закінчились роботи над оформленням „Народних Зборів“ та „Жовтневої революції“, „Кабінет“ зліквідували і кожний мистець пішов у свояси. Я почав учителювати в Середній школі, однак, ця праця швидко виявилася справжньою панщиною. На „щастя“ Райпартком, Райвиконком, Міськком (та інші „комкоми“) потребували мене кожної хвилини, бо було „нада писать“ всяких советських гаманів, тому мене звільнили від учительства і я почав працювати за гонорарі, до речі — дуже паршиво виплачувані.

Мене приділили до Райбудинку культури при Райвно (Районний відділ народної освіти), що я назвав його „Райбудюю“. Моїм обов'язком було: малювати декорації, виконувати речі сценічної бутафорії, характеризувати виступаючих осіб та малювати афіші. Прекрасну залю Народного Дому замінили на кіно, а Жидівський Дім обернули в Райбудинок культури. Сценічний ансамбль „Райбудю“, це не була халтура, бо до нього належали особи, які раніше були акторами наших мандрівних театрів: Влодко Стригун, Микола та Іван Баб'юки, п. Рудницька, зокрема л. Ірина Костинокова

— піяністка й диригентка, з винятковою мистецькою культурою. Добрими аматорами були Кость Керницький, Мінодора, Реня, Чорнушка, Сюня, Бурляк, М. Стригун, І. Куржак, Романович, Фрондзей, Іванійчук та інші. Режисерував переважно Влодко Стригун, який грав ролі амаєтів (не гіршим амаєтом був він в дійсності), режисерували теж М. Баб'юк, Д. М., вкінці один старий „тоже-українець“. Музикою диригував учитель Найдан. В нашому ансамблі не бракувало гарних дівчат, а до цієї „бранжі“ я був тоді дуже ласий. Я здружився з Влодком Стригуном — надзвичайно симпатичним хлопцем і ми мали спільну мову в поглядах на советський режим і на „романтичному“ полі. А хлопець він був непересічний.

Як великий ентузіаст сцени, я почав теж виступати на сцені. Грав ролю жениха в „Трьох до вибору“ і з цією комедією ми виступали теж по селах Снятинського району. На станції Снятин-Залуче нас щедро угостили „водкою“ і Кость, який грав ролю льякая, так щиро „вперезав“ мене дубинною по крижах, що я два дні не міг рушитися. Микола та Іван Баб'юки прямо чарували публіку комічними ролями в оперетах „Запорозький клад“, „Наташка Полтавка“ та в інших. В „Батраках“ я грав ролю пияка Гарасима і щоб вірно передати цю постать, випивав „порядну чарку“. На думку публіки, вив'язувався з цієї ролі блискуче. Грав теж інші комічні ролі в нашому ансамблі. В міжчасі НКВД („Ганжавуде“, як казали селяни й міщани) заарештувало кількох членів нашого ансамблю і, щоб відвернути від себе увагу цієї горезвісної „установи“, я почав здорово лити й романсувати з дівчатами, що їх в Снятині не бракувало. Була Славка, Дозя, Марійка та ще дехто. Не чванюся цим, бо це явище наскрізь людське. Я заявляв виразно, що женитися не думаю, але романсувати — „овшем“ і завжди піду назустріч дівчаттам „доброї волі“. Не був я Дон Жуаном — ворогом жінок, а навпаки, чимсь в роді Казанови — приятеля жіночого роду. В снятинських людей я здобув собі марку безнадійного батяра, пияка, навіть еротомана, а мені саме йшлося про таку оцінку, бо бажав бодай віддалити від себе кошмарне мариво арештування. Тоді я жив за гаслом — „карпе діем“.

В травні 1940 р. Обласний театр зі Станиславова відмічував у Снятині 40-річчя акторської праці старенького актора Нижанківського оперетою М. Кропивницького „Пошилися в дурні“ і Райпартком доручив мені малювати декорації. Декорації вийшли знаменито, „Пошилися в дурні“ ще краще, але при цьому і я „пошився в дурні“, бо закохався в артистці Ларисі. Була це 19-ти літня дівчина з волоссям, як льон, та з очима, як чисте небо. З-поміж трьох конкурентів я вийшов „блискучим“ преможем. За нею я влочився до Станиславова та інших міст, одягнув її від носа до п'ят, та фінансував їй снідання, обіди й вечері, бо тоді артистки

жили архинужденно. Проте, коли я раз несподівано відвідав її в Калуші, застав „ін флягранті“ з якимсь жацапом чи „гавреєм“. Ясно, що моя любов до неї пирхнула, наче кульбаба від вітру. Я відразу викреслив її зі своєї пам'яті. Правда, вона щиро мене любила, на жаль, не менш щиро вміла любити теж інших. Повернувшись до Снятина, я з „розпачі“, на третій день, знайшов дівчину Марту, що з нею пережив дійсно чарівні хвилини. Це сталося в серпні 1940 року.

В листопаді 1940 р. я виконав велегенську графічну композицію з нагоди ювілею Ольги Кобилянської. Виконав впродовж 48 годин, не спавши й не ївши, тільки зі збанком пива при боці. Сам теж поїхав до Черновець з військовою частиною. Повернувшись, застав доручення — намалювати декорації до оперети Г. Квітки-Основ'яненка „Сватання на Гончарівці“, декорації виконав перфектно і мені заплатили тисячу рублів.

Обсадою ролей вирішував сам акторський „колектив“, бо Райвно тільки схвалював наші пляни, а Райпартком (відділ „Пропаганди й агітації“) переводив цензуру всіх п'єс, до речі — значно суворішу, ніж за Польщі. Ролью Прокопа мав грати М. Баб'юк, Одарки — п. І. Костинюкова, Уляни — п. Рудницька, Олексія — М. Стригун, Кандзюби — Є. Одинський, Скорика — І. Куржак і т. д., а я зголосився на Стецька. Актори не вірили в мою спроможність — віддати цю тяжку роль, зокрема п. Костинюкова й М. Баб'юк, проте вже на першій пробі переконалися, що з мене буде „патентований“ Стецько. Оперету ми відіграли з блискучими успіхами, а моя роль Стецька була справжнім тріумфом. Я вхарактеризував всіх осіб і себе та „капітально“ одягнувся. Вже сама моя поява на сцені викликала в публіки гомеричний регіт, а моє виконання з піснями: „Харцизяка мене бив, а я й каші ще не їв... Каші хочу, к-а-а-ші!“ .. „Ось, внесу тобі я каші! .. — каже Одарка, і замість каші, дала мені „букату“ кулеші. Або: „Оцей світ, такий світ, який собі довги-и-ий!... А то швандай, швандай, швандай, швандай, швандай... викликали особливе враження. „Сватання“ повторили ми на Різдво 1941 р. Святочний настрої, що його я виніс з батьківського дому в Карлові, зник, наче миляна банька. Для „аніму-цу“ я випив у своєму мешканні пів-літри „Алашу“ — кримського „шампану“, а перед виходом на сцену — другу пів-літрівку. Як я грав, не пам'ятаю, бо сцена разом з залем, крутилася мені в очах, наче млинок. Проте грав, видно, непогано, бо тоді були застосовані театральні марки і я дістав найбільше цих марок, отже — першу нагороду — 120 рублів, які пропив з товаришами, при найближчій нагоді. М. Баб'юк дістав другу нагороду за роль Прокопа. Тоді вискочив у халепу, бо сказав: „Не з-чорта хитрий і москаль!“ (дія 3, ява 3) і до цих слів причепився секретар Райпарткому. На

щастя, слова ці були надруковані в советському виданні, інакше я міг помандрувати до „цюпи“, таки в костюмі Стецька. Бо термін „москаль“ був суворо заборонений.

В лютому 1941 р. відбувалася „Олімпіада“ — змагання драмгуртків „Станіславської області“ і до Снятина приїхала комісія. Ми знову поставили „Сватання на Гончарівці“ і Снятинський ансамбль дістав першу нагороду, з огляду на мою роль — Стецька. Тайна успіху була в цьому, що я збагнув до глибини ідіотичну психіку Стецька. Тоді я виконав з текстури гарбуз, що його дає Уляна Стецькові. Але ж гарбуз вийшов на славу! Як натуральний. Може й досі він валяється за кулісами Снятинської „Райбуді“?

В „Райбуді“ поставили теж оперу „Залорожець за Дунаєм“ і М. Баб'юк грав прекрасно роль Карася, як теж інші п'єси. Ми мусіли теж виставляти п'єси зі советською тематикою: безглузду драму О. Корнійчука: „Платон Кречет“, „За Леніним“ та іншу халтуру, які виходили надзвичайно сухо. Окупанти застосовували т. зв. соцреалізм, тобто — московський натуралізм. Тільки Влодко Стригун, час до часу оживляв цю мертвеччину, даючи ревії з одноактівками: „Я вмер“, „Цяпцюсь, дурню, осле...“, „Три берези“ та інші, а він завжди мав нові й оригінальні помисли. Поза згаданими вже обов'язками, я ще й писав гумористичні вірші для „Стінгазети“ і мало не вскочив у „радянські поети“.

Бувало багато гумористичних моментів, проте ще більше трагічних, бо НКВД в Снятині полювало на людей, наче в африканських пралісах. Актор Д. М. ще досвіта прийшов до мене і каже: „Вставай і підемо порядно випити. Цієї ночі заарештували кількох наших хлопців і я всю ніч не міг спати“. І як почали пити в 8-ій рано, закінчили аж в 4-ій пополудні. Де помістилось стільки горілки й пива в наших шлунках, це несподівана таємниця. Часи не були дуже непевні й часто мороз заходив поза шкуру. Мені не залишалось нічого іншого, тільки п'ятика й романи. Після Марти прийшла Оля, проте наші любовні акорди швидко увірвались, бо коли я при кінці травня повернувся з Русова, де оформлював Музей Василя Стефаника, довідався від приятеля Мілька, що „Ганка-вуде“ розшифрувало мене, як „крупного буржуазного націоналіста“ і кожної хвилини прийде арешт.

Тоді я мусів „змитися“ і повернутись аж тоді, коли вже „доблесная“ армія „накивала п'ятами“ перед наступаючими німцями. Так закінчилась моя театральна „кар'єра“. А снятинським дівчатам, що мали в собі стільки чару, і сьогодні можна сказати: Дай вам Боже здоров'я, „дівчата“ за те, що так осолоджували моє похмуре й безнадійне життя під московською окупацією! Та чи й вони зберігають про мене такі ж спомини?